

Lucie Bastiaens

'Hij, die zijn naam voor eeuwig verbond aan de Sint-Pietersberg'. Ir. David Cornelis van Schaïk (1888-1972) en de wording van een natuurmonument¹

Wie aan Maastricht denkt, denkt aan de Sint-Pietersberg. Jaarlijks bezoeken vele toeristen de berg voor een rondleiding door een van de grottenstelsels, als begin- of eindpunt van het 'Pieterpad', of vanwege het natuurschoon. Toch is de waardering voor de cultuurhistorische elementen, voor de bijzondere flora en fauna, en voor de recreatieve betekenis van de berg niet zomaar ontstaan. In de diverse organisaties die zich daar in de loop van de twintigste eeuw mee zijn gaan bezighouden, trekt één persoon in het bijzonder de aandacht: ingenieur David Cornelis van Schaïk. Aan het eind van de jaren 1920 kwam Van Schaïk door werkgerelateerde opdrachten in contact met de Sint-Pietersberg. Deze kreeg hem al snel in zijn greep. Van Schaïks fascinatie voor de berg uitte zich in een onnavolgbare toewijding en inzet om hem meer bekendheid te geven en hem te beschermen en te behouden. Dit artikel gaat over de rol van Van Schaïk in het propageren en beschermen van de Sint-Pietersberg. Deze rol kon hij vervullen door het uitgebreide netwerk dat hij opbouwde. Intrigerend daarbij is dat hij enerzijds als natuurbeschermer inging tegen de uitbreiding van de cementindustrie, terwijl hij anderzijds, vooral in zijn latere leven, ook financiële steun van de ENCI accepteerde om zijn werk over de Sint-Pietersberg voort te zetten. Het is één van de paradoxen rond Van Schaïk, zoals zal blijken uit het navolgend overzicht van zijn werkzaamheden.

Een protestantse 'Hollander' in de greep van de Sint-Pietersberg

David Cornelis van Schaïk werd geboren op 13 oktober 1888 in Rotterdam.² Als elektrotechnisch ingenieur maakte hij in 1927 kennis met de onderaardse wereld van de Sint-Pietersberg, nadat hij van de N.V. Kalkmergel-Mij 'Sint Pietersberg', een bedrijf dat kalkmergel afgroef aan de westkant van de berg, een opdracht had verworven om een tunnel aan te leggen.³ De bouw van deze 'Van Schaïk-tunnel' duurde tot 1931. Van Schaïk had als elektrotechnicus eerder meegewerkt aan de bouw van een kabelbaan over de berg om de mergel te vervoeren. Het aanleggen van een tunnel betekende dat hij zich moest gaan verdiepen in de mijnbouwkunde. De onderaardse wereld van de Sint-Pietersberg ging hem fas-

1 Dit artikel is gebaseerd op mijn bachelorscriptie *'Hij, die zijn naam voor eeuwig verbond aan de Sint Pietersberg'. Ir. David Cornelis van Schaïk, de wording van een icoon* (Faculteit der Cultuur- en Maatschappijwetenschappen Universiteit Maastricht 2012). Het citaat in de titel is ontleend aan het bericht naar aanleiding van het overlijden van Van Schaïk, ere-bestuurslid van de VVV Maastricht, in het jaarverslag van VVV Maastricht 1972/1973: RHCL, archief VVV Maastricht, 21.393, doos 1: 'Jaarverslag 1972/1973', 9.

2 Gemeentearchief Rotterdam, Digitale stamboom, 'Willem Cornelis Loran van Schaïk': <http://rotterdam.digitaalstamboom.nl/detailx.aspx?p=15750610&ID=264774&book=G&role=C&page=4,14-5-2012>.

3 E.M. Kruytzer, 'Uit eigen kring. Ir. D.C. van Schaïk 80 jaar', *Natuurhistorisch Maandblad* 57 (1968) 150.

Ingang van de tunnel, de aanleg van de tunnel is hier al behoorlijk gevorderd. Er is al een spoor te zien, met een dieseltreintje erop dat wagonnetjes met mergel vervoert. Collectie Jan Spee.

cineren, zo schreef hij later: ‘Wanneer men voor het eerst het warnet van onderaardsche gangen betreedt, maakt dit, mede door de daar heerschende diepe duisternis, een wonderlijken en machtigen indruk’.⁴ En elders: ‘Ik werd bezeten door de berg, in de goede zin van het woord dan. Ik moest en zou weten wat hij herbergde aan geheimzinnige gangen, vleermuizen, fossielen en wat al niet’.⁵

In 1930 verhuisde Van Schaik met zijn vrouw en zes kinderen naar Maastricht, en later naar Heer.⁶ Het geloof speelde in het gezin Van Schaik een belangrijke rol, maar zijn lidmaatschap van de Nederlands Hervormde Kerk lijkt zijn activiteiten in het zeer katholieke Zuid-Limburg niet te hebben belemmerd. Door zijn regelmatige bezoeken aan de berg in verband met zijn werk werd Van Schaik een bekende voor de inwoners van het dorp Sint-Pieter. Door bij hen langs te gaan en af en toe een praatje te maken, raakte men aan hem gewend en ging men hem accepteren. Op de buitenwereld maakte Van Schaik de indruk van een zeer beschaafde, fatsoenlijke en vriendelijke man. Door zijn intellectuele achtergrond en kennis kreeg hij bovendien naamsbekendheid en status. Niemand had

4 Ir. D.C. van Schaik e.a., *De Sint Pietersberg: met aanvullend gedeelte van 1938-1983* (Thorn 1983; oorspr. 1938) 49.

5 ‘Morgen afscheid in Kasteel Neercanne. Limburgs Landschap verliest ir. D. van Schaik, ontdekker van de interne St. Pietersberg’, *De Nieuwe Limburger* 28 januari 1970.

6 RHCL, GA Maastricht, H241 Heer, bevolkingsregister 1921-1940, nr. 18, folio 1962 t/m 1991 en Rik Valkenburg, *Ondergronds Verzet: illegale transporten door de grotten van de Sint Pietersberg-Maastricht in 1940-1944. Maastricht in oorlogstijd* (Utrecht 1994) 56.

Het gezin Van Schaik, 1920. Foto afkomstig uit fotoalbum Wim van Schaik. Collectie Ed de Grood.

zich eerder zo verdiept in de gangenstelsels van de Sint-Pietersberg; men zag Van Schaik daarom als iemand die 'iets te melden' had.⁷

Door de economische crisis kon Van Schaik na het voltooiën van de tunnel in 1931 moeilijk werk vinden. Hij kreeg wel een aantal opdrachten als technisch adviseur en schreef artikelen voor allerlei tijdschriften. In deze periode begon hij zich verder in de Sint-Pietersberg te verdiepen. Zijn interesse in de berg zette hij om in werk door stukken te schrijven voor verschillende kranten en tijdschriften en regelmatig lezingen te geven.⁸ In 1935 publiceerde Van Schaik zijn eerste boekje over de Sint-Pietersberg: *De onderaardse gangen in de Sint Pietersberg: geïllustreerde beschrijving van het Noordelijk gangencomplex*. Dit was zijn eerste poging om de Sint-Pietersberg meer bekendheid te geven. In de jaren daarna bracht Van Schaik meer soortgelijke boekjes uit.

In de jaren 1930 deed Van Schaik meerdere keren onderzoek in archieven in Parijs.⁹ Bij de aanleg van de tunnel had hij gebruik kunnen maken van afschriften van oude Franse tekeningen die zich in het gemeentearchief van Maastricht bevonden. Deze tekeningen waren tijdens de Franse bezetting van Maastricht aan het eind van de achttiende eeuw gemaakt door Franse ingenieurs en bleken erg nauwkeurig. In Parijs vond Van

7 Interviews met Ed de Grood, 27-4-2012, te 's-Gravenvoeren, Henri Ceha, 12-5-2012, te Swier en Ton Henrar, 22-5-2012, te Maastricht.

8 RHCL, collectie Ir. D.C. van Schaik, 21.170A, inv. nr. 2: Verschillende briefwisselingen.

9 *Ibidem*, inv. nr. 152: 'Rapport november 1933', 1-2.

Schaïk meer stukken en tekeningen van Maastricht en de Sint-Pietersberg, inclusief Fort Sint Pieter.¹⁰ Daarop mocht hij op kosten van de gemeente Maastricht verder onderzoek doen. In 1933 leidde dit tot een rapport voor de gemeente Maastricht over zijn bevindingen.¹¹ Tot 1936 reisde hij nog zes keer terug naar Parijs om onderzoek te doen.¹² Het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen had hem daarvoor een rijkssubsidie toegekend.

Van Schaïks pogingen om van zijn fascinatie voor de Sint-Pietersberg zijn werk te maken, kwamen langzaam maar zeker van de grond. In 1933 kreeg Van Schaïk van de ENCI (Eerste Nederlandse Cement Industrie, groef vanaf 1926 kalkmergel af) opdracht om foto's te maken van opschriften in het gangenstelsel Slavante. De ENCI wilde deze gangen volspuiten met een mengsel van water en afvalstoffen, waardoor de opschriften op de wanden verloren zouden gaan. Veel van de opschriften waren afkomstig van de paters van het klooster Slavante. Door ze te fotograferen konden ze enigszins bewaard blijven.¹³ Deze opdracht leverde Van Schaïk geld op dat hij hard nodig had, en bood hem een kans om de ondergrondse wereld van de Sint-Pietersberg beter te leren kennen.

De opdracht stond aan het begin van een levenslange, maar dubbelzinnige relatie tussen Van Schaïk en de ENCI. Veel van Van Schaïks werkzaamheden hingen direct of indirect samen met de activiteiten van de ENCI. Zo kwam Van Schaïk naar aanleiding van vergunningaanvragen van de ENCI tot uitbreiding van de afgraafgebieden in een aantal commissies terecht. Bovendien speelde de ENCI een rol in de erkenning voor Van Schaïk. Tegelijkertijd bestreed Van Schaïk de werkzaamheden van de ENCI, omdat die de door Van Schaïk zo geliefde berg lieten verdwijnen. Zo ontstond er een relatie vol tegenstrijdigheden, die hoge eisen stelde aan Van Schaïks diplomatieke vermogens.

Natuurhistorisch Genootschap en Limburgs Landschap

In de jaren 1930 bouwde Van Schaïk een netwerk op in elitekringen in Zuid-Limburg door deel uit te gaan maken van twee belangrijke organisaties, het Natuurhistorisch Genootschap Limburg en de Stichting het Limburgs Landschap. Het Natuurhistorisch Genootschap was in 1910 opgericht door rector J. Cremers, J. van Tien en A. de Wever. In 1912 begon het met de uitgave van het *Natuurhistorisch Maandblad* en stichtte het een Natuurhistorisch Museum in Maastricht.¹⁴ Van Schaïk werd in mei 1930 lid van het Genootschap.¹⁵ Zijn betrokkenheid blijkt uit de verslagen van de maandvergaderingen in het

¹⁰ *Ibidem*, 2.

¹¹ *Ibidem*, 2-4.

¹² *Ibidem*, inv. nr. 148: Archiefonderzoek Parijs, algemeen overzicht.

¹³ Valkenburg, *Ondergronds Verzet*, 19-20; E. Staal, 'Ondergronds natuurbeschermen. Zoon van medegondlegger Limburgs Landschap vertelt', *Limburgs Landschap zomer* (2002) 12-17, 14; interview Henri Ceha, 12-5-2012 te Swier.

¹⁴ Natuurhistorisch Museum Maastricht, 'Biografische schets van Rector Cremers': <http://www.nhmmaastricht.nl/nederlands/nieuws/nieuwsarchiefo3b.htm>, 17-5-2012.

¹⁵ Natuurhistorisch Genootschap Limburg, 'Vergadering's notulen', *Natuurhistorisch Maandblad* 19 (1930) 52.

Van Schaik tussen zijn geliefde natuur, 1941. Foto afkomstig uit fotoalbum Wim van Schaik. Collectie Ed de Groot.

Natuurhistorisch Maandblad: in de jaren 1930 woonde hij als een van de weinige leden bijna iedere maandvergadering bij. Ook op andere wijze raakte hij bij het Genootschap betrokken. Van Schaik nam regelmatig dingen mee die hij in de natuur of in de Sint-Pietersberg had gevonden, zoals fossielen. Bovendien ging hij artikelen schrijven voor het maandblad.

Door zijn werk in de berg maakte Van Schaik kennis met de vleermuizen. Om deze diertjes te bestuderen was hij uren in de gangen te vinden, al fotograferend, meestal samen met zijn zoon.¹⁶ Bij het Natuurhistorisch Genootschap leerde Van Schaik J. Cremers en G.H. Waage kennen, pioniers op het gebied van het vleermuizenonderzoek. In de jaren 1930 hielp Van Schaik, die de gangenstelsels ondertussen goed kende, Waage regelmatig bij het zoeken naar vleermuizen.¹⁷ Vanaf 1937 startte er langdurig onderzoek naar allerlei aspecten van de vleermuizen. Van Schaik kwam in contact met de broers Pieter en Leo Bels, studenten biologie in Utrecht, die beiden lid werden van het Natuurhistorisch Genootschap.¹⁸ Zij gingen vleermuizen ringen en begonnen met experimenten. Vanwege zijn kennis van de berg en interesse voor de vleermuizen ging Van Schaik vanaf december 1938 mee op excursies.¹⁹ Voor het maken van tochten en

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Zie het artikel van Marjolein Bax in dit jaarboek.

¹⁸ Natuurhistorisch Genootschap Limburg, 'Vergadering's notulen', *Natuurhistorisch Maandblad* 26 (1937) 133.

¹⁹ Aldo Voûte en Wim Bongers, 'De vroege geschiedenis van het vleermuisonderzoek in Zuid-Limburg. Ter nagedachtenis aan een stel oude SOKken', *SOK mededelingen* 36 (2001) 20.

het vangen en levend versturen van vleermuizen kregen ook andere geïnteresseerden hulp van Van Schaïk. De waardering voor Van Schaïks bijdrage blijkt uit de naar hem vernoemde vleermuizensoort *Notoedres vanschaiki*.²⁰ Vanaf 1939 schreef Van Schaïk diverse stukken over de vleermuizen in het *Natuurhistorisch Maandblad* en in andere tijdschriften.

In 1931 namen mr. P.G. van Tienhoven (bestuurslid en later voorzitter van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten)²¹ en baron jhr. mr. M.W. Michiels van Kessenich (vanaf 1937 burgemeester van Maastricht) het initiatief voor de oprichting van een stichting voor natuur- en landschapsbehoud: de Stichting het Limburgs Landschap.²² Van Schaïk stond bij de oprichting vooraan in de rij van geïnteresseerden. Het bestuur benoemde hem tot inspecteur. Van Schaïk zelf zei daar later over:

Er moest iemand zijn om te zorgen voor het contact tussen onze gesprekken en onderzoeken en de werkelijkheid. Dat niet alleen. Ik moest adviseren als het bestuur aankopen wilde doen. Ik moest aanvragen onderzoeken voor afgravingen en deed er meteen administratief werk bij.²³

Van Schaïk deed zo zijn intrede in een eliteclub bestaande uit gouverneurs, barons, directeuren en intellectuelen. Later werd Van Schaïk secretaris en lid van het algemeen bestuur. Dit laatste bleef hij tot zijn 82ste.²⁴ De betrokkenheid van Van Schaïk blijkt uit het feit dat bijna alle stukken in het *Jaarverslag over 1943-1944-1945* van zijn hand waren. Daarin vestigde hij nadrukkelijk de aandacht op het belang van het behoud van natuur en landschap.²⁵ Met de bestuursleden Michiels van Kessenich en ir. C.F. Egelie (hoofdingenieur van Rijkswaterstaat in Limburg en vanaf 1940 hoofdingenieur-directeur van Provinciale Waterstaat in Limburg) maakte Van Schaïk in de jaren 1940 deel uit van een speciale commissie binnen de stichting die zich bezighield met de afgraving van de Sint-Pietersberg door de ENCI.²⁶ In 1948 had de ENCI een concessie aangevraagd voor een grote uitbreiding van het afgraafgebied. Namens Limburgs Landschap schreef Van Schaïk als reactie op deze aanvraag brieven aan verschillende ministeries om te wijzen op het belang van het gebied voor biologisch, geologisch, geografisch en paleontologisch onderzoek. Daarnaast moest men de functie van de Sint-Pietersberg als recreatiegebied niet verge-

20 *Ibidem*, 24.

21 E. Pelzers, 'Tienhoven, Pieter Gerbrand van (1875-1953)', *Biografisch Woordenboek van Nederland: 1880-2000* (1994): <http://www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn4/tienhoven>, 20-5-2012.

22 E. Staal en I. Vos, *Het verhaal achter ... Jubileumboek t.g.v. het 75-jarig bestaan van Stichting Het Limburgs Landschap* (2006) 5.

23 'Morgen afscheid in Kasteel Neercanne. Limburg Landschap verliest ir. D. van Schaïk, ontdekker van interne St. Pietersberg', *De Nieuwe Limburger* 28 januari 1970.

24 *Ibidem*.

25 RHCL, collectie Ir. D.C. van Schaïk, 21.170A, inv. nr. 157: 'Jaarverslag 1943-1944-1945'.

26 *Ibidem*, 8.

ten.²⁷ Door zijn betrokkenheid bij Limburgs Landschap kon Van Schaïk zich inzetten voor het behoud van de Sint-Pietersberg.

Overigens werd Limburgs Landschap ook door de ENCI gesteund met financiële bijdragen, bijvoorbeeld voor de aankoop en restauratie van het zeer vervalen Kasteel Neercanne.²⁸ Daaruit blijkt dat de ENCI ook relaties onderhield met organisaties die tegen de afgravingen van de ENCI waren. Van Schaïks rol in het behoud van berg hoefde dus niet per se strijdig te zijn met zijn activiteiten voor de ENCI.

In 1938 resulteerde Van Schaïks liefde voor de Sint-Pietersberg in de uitgave van een bundel over verschillende waardevolle elementen van de berg, simpelweg *De Sint Pietersberg* geheten. Met dit boek hoopte Van Schaïk bij te dragen aan de waardering voor de berg.²⁹ Aan het boek werkten verschillende specialisten mee. De meeste kende hij via het Natuurhistorisch Genootschap. Van Schaïk droeg het boek op aan het Genootschap, waar hij het naar eigen zeggen aan te danken had:

[...] mijn zeer bijzondere belangstelling voor het natuurleven in Zuid-Limburg, die één was met mijn afhankelijkheid aan het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, [heeft] mij aangezet om tot een, op verschillende gebied zooveel mogelijk omvattende beschrijving van den Sint Pietersberg te geraken. Dat ik daarbij een zóó spontane en welwillende medewerking van deskundigen op verschillend gebied heb mogen onder vinden, heeft mij de samenstelling wel heel gemakkelijk gemaakt.³⁰

Door de publicatie van *De Sint Pietersberg* bracht Van Schaïk niet alleen de berg onder de aandacht, maar ook zichzelf. Men erkende het boek direct als standaardwerk en Van Schaïk als dé kenner van de berg.³¹ Hij had het echter niet alleen tot stand gebracht. Zijn netwerk had hem in staat gesteld om het te publiceren. Net als Limburgs Landschap was het Natuurhistorisch Genootschap een ingang voor Van Schaïk om toegang te krijgen tot de intellectuele elite van Limburg. Overigens werden de belangrijke posities in organisaties als Limburgs Landschap en het Natuurhistorisch Genootschap veelal door dezelfde mensen bekleed. Bovendien was een aantal leden werkzaam bij de ENCI.³² Hun lidmaatschap laat wederom zien dat de ENCI, ondanks tegengestelde belangen, op goede voet stond met organisaties die zich tegen de verdere afgraving van de Sint-Pietersberg verzetten.

27 J.Th.M. Rokx, *Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie ter bescherming van de Sint Pietersberg* (Utrecht 1978) 17.

28 Archief ENCI, opschrift doos 290: Brief Stichting Limburgs Landschap, 22-4-1950.

29 Van Schaïk e.a., *De Sint Pietersberg*, 19-20.

30 *Ibidem*, 19. Dit bleef in het Genootschap niet onopgemerkt: 'Vergadering's notulen', *Natuurhistorisch Maandblad* 27 (1938) 88.

31 J. Nypels, 'De St .Pietersberg', *Natuurhistorisch Maandblad* 27 (1938) 89-92.

32 Natuurhistorisch Genootschap Limburg, 'Lijst der leden van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg', *Natuurhistorisch Maandblad* 19 (1930) 5, en Natuurhistorisch Genootschap Limburg, 'Vergadering's notulen', *ibidem* 39 (1950) 14.

De 'Commissie St. Pietersberg'

In 1938 riep de gemeente Maastricht een 'Commissie St. Pietersberg' in het leven, met als taak: 'het opstellen van een plan, dat, uitvoerbaar in werkverschaffing, het hoogst mogelijk nuttig recreatief rendement ontleent aan den St. Pietersberg voor de stedelijke bevolking'.³³ Het hoofddoel was dus de Sint-Pietersberg op de kaart te zetten als recreatieve trekpleister. Van Schaik werd aangesteld als adviserend lid van de commissie.³⁴ Mogelijk achtte men hem onmisbaar door zijn zojuist verschenen boek *De Sint Pietersberg*. De commissie was samengesteld door burgemeester Michiels van Kessenich, die Van Schaik al langer kende door zijn werk voor Limburgs Landschap. De grote betrokkenheid van Michiels van Kessenich blijkt uit het feit dat hij bijna alle vergaderingen van de commissie voorzat, hoewel hij niet de officiële voorzitter was. Michiels van Kessenich vormde een belangrijke schakel in Van Schaiks netwerk, dat dus ook hier weer een belangrijke rol lijkt te hebben gespeeld in zijn activiteiten voor de Sint-Pietersberg. Uit de notulen van de commissie blijkt dat de leden zich niet alleen bezighielden met de recreatie, maar zich tevens bekommerden om de bescherming en het behoud van de natuur op de berg. Van Schaik was daarin zeer gedreven. Zo stelde hij voor een stichting tot instandhouding van de Sint-Pietersberg in het leven te roepen. Hij merkte daarbij op 'dat men toch ook moet denken aan de ondergrondse wereld'.³⁵

In de opdracht van de commissie ging het niet in de eerste plaats om de ENCI, maar zij kon uiteraard niet om de aanwezigheid van de ENCI heen, zeker niet nadat het bedrijf in april 1939 een vergunning had gekregen voor een flinke uitbreiding van het afgraafgebied. Overigens werd die uitbreiding door de Duitse bezetters later weer beperkt.³⁶ De commissie kreeg een belangrijke rol in deze vergunningenkwestie. Zij werd betrokken bij het provinciaal overleg over de Sint-Pietersberg en de te verlenen afgraafvergunningen voor de ENCI.³⁷ In haar eindrapport van 8 mei 1942 beschreef de commissie waar volgens haar de grenzen van het afgraafgebied moesten liggen. Deze gebieden zouden na afgraving 'natuurruimte' moeten worden.³⁸ Ook in dit eindrapport blijkt weer dat de commissie niet alleen aandacht had voor de recreatieve aspecten, maar ook voor de natuurbescherming. De veronderstelling ligt voor de hand dat dit mede onder invloed van Van Schaik was gebeurd.³⁹

Terwijl Van Schaik zich in de Commissie St. Pietersberg bezighield met de begrenzing van het afgraafgebied van de ENCI, werkte hij ook in opdracht van

33 RHCL, archief Secretarie Maastricht, 20.007C, doos 1979: Notulen eerste vergadering op 28-10-1938.

34 *Ibidem*: Brief gemeente Maastricht commissieleden 19-10-1938.

35 *Ibidem*: Notulen tweede vergadering op 07-12-1938.

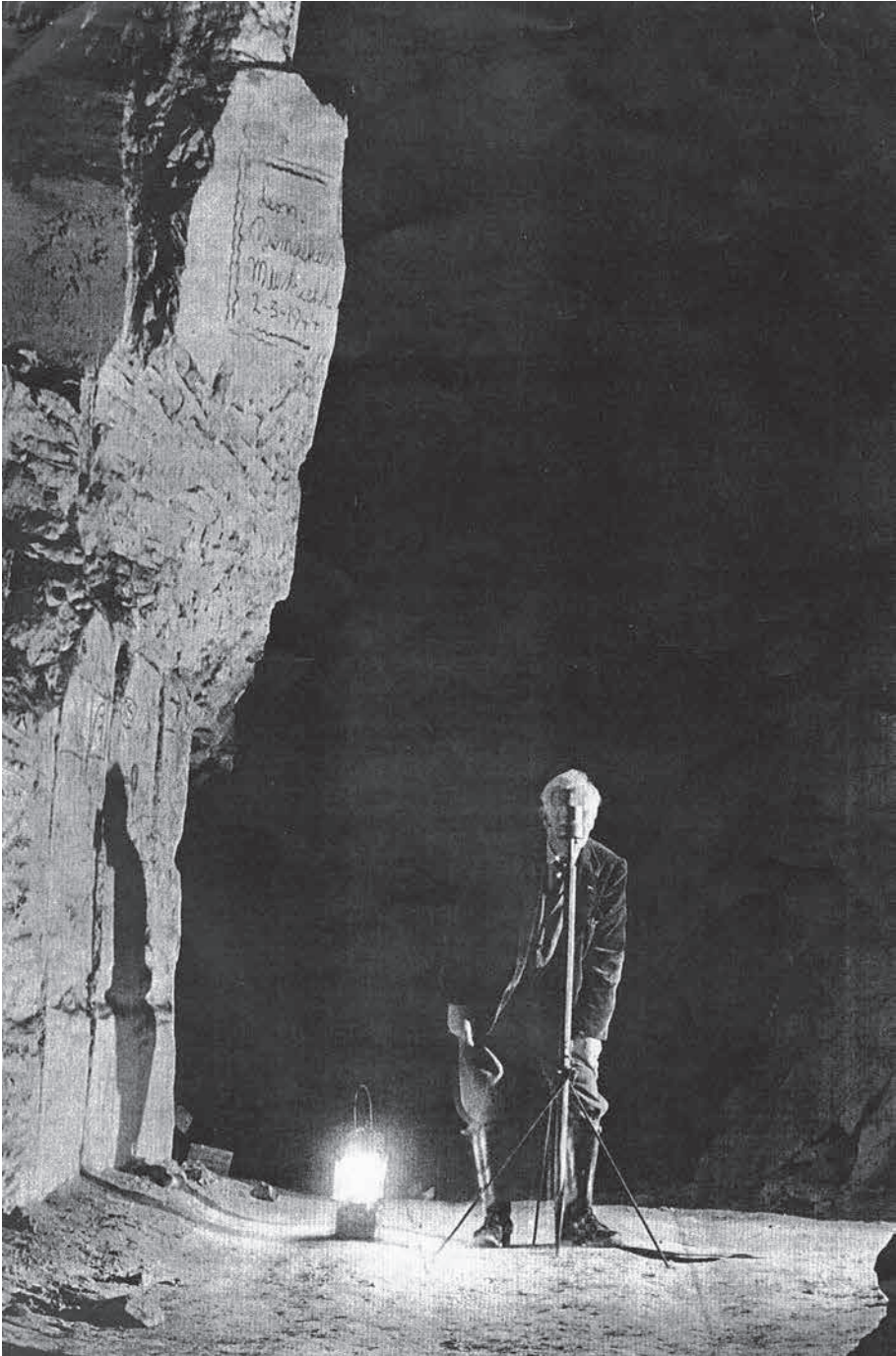
36 A. Nieste, *70 jaar ENCI. Van mergel tot cement. 1926-1996* (Maastricht 1996) 131.

37 RHCL, archief Secretarie Maastricht, 20.007C, doos 1979: Bespreking Sint Pietersberg Commissie op het Provinciaal Gouvernement, 18-4-1941.

38 RHCL, collectie Ir. D.C. van Schaik, 21.170A, inv. nr. 13: 'De Toekomst van den Sint Pietersberg' 8-5-1942.

39 RHCL, archief Secretarie Maastricht, 20.007C, doos 1979: Brief van de commissie aan de burgemeester, 12-9-1942.

Van Schaik aan het werk. Foto afkomstig van Wim van Schaik. Collectie Henri Ceha.

de ENCI zelf. In 1934 had Van Schaik al geprobeerd tot een kartering te komen van het gangenstelsel Zonneberg. Deze poging was niet echt van de grond gekomen.⁴⁰ In 1939 kreeg hij van de ENCI opdracht om opmetingen te verrichten in dit stelsel.⁴¹ Uit Van Schaik's gelijktijdige betrokkenheid bij de Commissie St. Pietersberg en de ENCI blijkt de dubbelzinnigheid van zijn relatie met de ENCI.

De Vereniging voor Vreemdelingenverkeer Maastricht

Van Schaik's activiteiten beperkten zich niet tot natuurbehoud. Als lid van de Commissie St. Pietersberg pleitte hij voor het aantrekken van toeristen van buitenaf.⁴² De Vereniging voor Vreemdelingenverkeer Maastricht (VJV) ging zich vanaf eind 1939 inzetten om toeristen naar de Sint-Pietersberg te trekken. Van Schaik gaf toen al rondleidingen door de gangenstelsels. Hij schreef ook artikelen voor het tijdschrift van de ANWB *De Toeristenkampioen*.⁴³ In 1941 benoemde de VJV Van Schaik tot bestuurslid.⁴⁴ In het VJV-bestuur spande Van Schaik zich in om de Sint-Pietersberg als recreatieve trekpleister op de kaart te zetten. Hij werd lid van de Exploitatatiecommissie die belast was met het beheer van de Zonneberg, het gangenstelsel waarvoor de VJV op 1 juni 1941 van de ENCI een exploitatievergunning had gekregen.⁴⁵ Dat de ENCI deze vergunning gaf, laat zien dat zij op goede voet stond met de VJV.⁴⁶ Toch blijkt er weer een dubbelzinnigheid in de relatie te bestaan, aangezien de VJV protesteerde tegen de concessieaanvraag van de ENCI in 1939.⁴⁷

Dankzij de inzet van Van Schaik kreeg de VJV in 1943 ook een exploitatievergunning voor het noordelijk gangenstelsel (dit was niet van de ENCI, maar grotendeels van het Rijk).⁴⁸ In dat jaar begon zij met het rondleiden van toeristen.⁴⁹ Na een onderbreking in de jaren 1944-1945 ging de VJV na de bevrijding gewoon door met de toeristische exploitatie, ervan uitgaande dat de vergunning ongewijzigd was gebleven. Volgens bericht van de Inspectie der Domeinen was de vergunning met de bevrijding van Maastricht op 14 september 1944 echter vervallen.⁵⁰ Hierna brak er een onrustige en vooral onduidelijke

40 Ir. D.C. van Schaik, 'Het meten van den plattegrond van het gangenstelsel 'Zonneberg' in den Sint Pietersberg', *Historia* 8 (1942) 308.

41 *Idem*, *Onderaardsche gangen in den Sint Pietersberg. Geïllustreerde beschrijving van het gangenstelsel Zonneberg* (Maastricht 1942) 7.

42 RHCL, archief Secretarie Maastricht, 20.007C, doos 1979: Notulen vergadering 28-10-1938.

43 RHCL, collectie Ir. D.C. van Schaik, 21.170A, inv. nr. 10: Krantenartikel *Limburger Koerier* (1937) 5.

44 RHCL, archief VJV Maastricht, 21.393, doos 1: 'Jaarverslag 1939-1940', 5.

45 *Ibidem*: 'Jaarverslag 1941'.

46 Dat blijkt ook uit verschillende jaarverslagen van de VJV (1938-1939, 1939-1940, 1941, 1950, 1954-1955) waarin zij keer op keer haar 'hartelijke dank voor de goede samenwerking' uit. *Ibidem*, 'Jaarverslag 1954 en 1955', 10.

47 Rokx, *Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie ter bescherming van de Sint Pietersberg*, 11.

48 RHCL, collectie Ir. D.C. van Schaik, 21.170A, inv. nr. 11: Verschillende brieven van Van Schaik aan Inspectie der Domeinen en Inspecteur-Generaal der Mijnen.

49 RHCL, collectie Limburg Geschied- en Oudheidskundig Genootschap, 17.10, inv. nr. 346: 'Advies inzake de exploitatie der grotten van de St. Pietersberg uitgebracht aan het ministerie van OKW' 2-7-1948, 4.

50 RHCL, collectie Ir. D.C. van Schaik, 21.170A, inv. nr. 11: Brief Inspectie der Domeinen aan VJV, 5-6-1946.

periode aan. Enkele gangen van het noordelijk stelsel werden aan champignonkwekers verpacht, die volgens Van Schaik heel wat schade toebrochten. Hij zette zich intensief in om de contracten met de champignonkwekers te beëindigen.⁵¹ Toch moest de VVV wachten op een nieuw groevereglement voordat er over de vergunningenkwestie een beslissing werd genomen.⁵²

Bovendien mengde zich een andere partij in de kwestie: de zogenoemde bergmennekes, die al sinds 1935 op eigen initiatief als gids aan de slag waren in de gangen. Zij werden gesteund door Stichting 1940-1945,⁵³ waarschijnlijk omdat de 'bergmennekes' zich in de oorlog bezig hadden gehouden met verzetwerk. De Stichting 1940-1945 en de 'bergmennekes' wensten de exploitatievergunning te krijgen in plaats van de VVV.⁵⁴ De Stichting 1940-1945 beweerde dat de VVV geen geschikte partij was voor de exploitatie van de gangen, maar het is duidelijk dat zij zich er vooral in mengde omdat zij daar financieel voordeel bij kon hebben.⁵⁵ Pas in 1951 werd deze kwestie opgelost. De VVV werd de exploitant, maar in de exploitatiecommissie kregen twee bestuursleden van Stichting 1940-1945 zitting. Deze Stichting kreeg bovendien 25 procent van de inkomsten.⁵⁶

Van Schaik had aan verschillende kanten invloed uitgeoefend om ervoor te zorgen dat de VVV de vergunning zou krijgen.⁵⁷ Hij boorde zijn netwerk aan door Limburgs Landschap en Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap bij de zaak te betrekken, terwijl die hier verder nauwelijks iets mee van doen hadden. Van Schaik nam zelf ontslag als bestuurslid bij de VVV om te laten zien dat hem ging om 'het Rijksbelang' (later trad hij weer toe tot het bestuur). Dat Van Schaiks netwerk ook in deze vergunningsstrijd een rol kan hebben gespeeld, blijkt uit het feit dat een aantal leden van de VVV samen met Van Schaik betrokken was bij Limburgs Landschap, onder wie burgemeester Michiels van Kessenich.

Kritiek, maar ook een ridderorde

In het kader van de strijd over de toeristische exploitatie werd er door de Stichting 1940-1945 twijfel geuit over Van Schaiks vaderlandslievendheid tij-

51 *Ibidem*: Rapport inzake het Noordelijk Gangenstelsel van de Sint Pietersberg van Van Schaik, juli 1946.

52 *Ibidem*: Brieven ministerie van oorlog aan VVV en aan minister van OKW, 14 augustus 1946 en 23 oktober 1946.

53 Deze stichting bestond sinds oktober 1944 en had vanaf haar oprichting als doel het bieden van morele, geestelijke en materiële steun aan personen, hun gezinnen en nabestaanden die tijdens de oorlog hadden bijgedragen aan het verzet (Stichting 1940-1945, 'Geschiedenis': <http://www.st4045.nl/geschiedenis.html>, 3-5-2012).

54 RHCL, collectie Ir. D.C. van Schaik, 21.170A, inv. nr. 11: Bericht van de bergmennekes aan de Inspecteur der Domeinen Maastricht, 7-2-1948.

55 *Ibidem*: Brief van Stichting 1940-1945 aan departement van OKW, 24-5-1948.

56 *Ibidem*: Bewijs van overeenkomst tussen VVV en Stichting 1940-1945 getekend mei 1951.

57 De VVV uitte in haar jaarverslag over 1948-1949 haar dankbaarheid voor alle moeite die Van Schaik in de strijd had gestoken. RHCL, VVV Maastricht, 21.393, doos 1: 'Jaarverslag 1948-1949'.

dens de bezetting.⁵⁸ Eenzelfde twijfel is te vinden in een brief van de Inspecteur-generaal der Mijnen ir. C.M.J.A.F. Nicolas aan de Militaire Commissaris in de Provincie Limburg, luitenant-kolonel C.W.A. Schürmann. Hij had bezwaar tegen de eventuele benoeming van Van Schaïk in een op te richten commissie voor de grotten in Limburg (deze is er overigens niet gekomen):

Ik moge er voorts nog op wijzen, dat ik de meest ernstige bezwaren heb tegen een eventuele aanwijzing als lid dier commissie van den Heer Ir. van Schaïck te Maastricht, zulks zoowel uit een Nederlandsch oogpunt als op grond van diens betrouwbaarheid en vakkennis.⁵⁹

Volgens Nicolas had Van Schaïk zich tijdens de bezetting te veel ingelaten met Duitse autoriteiten. Hij zou ze in verschillende onderaardse groeven in de omgeving van Maastricht wegwijs hebben gemaakt, in verband met plannen voor wapen- en munitiefabrieken en opslagplaatsen.⁶⁰ Ook zou Van Schaïk 'te goed' hebben meegewerkt aan een medicijnenopslag voor de Duitse *Wehrmacht* in het noordelijk gangenstelsel van de Sint-Pietersberg. Verder berichtte Nicolas: 'Voorts werd vernomen, doch dit kan dezerzijds niet met bewijzen worden gestaafd, dat de heer Ir. van Schaïck N.S.B.-leden, waaronder de leider dier beweging "Mussert" heeft rondgeleid of begeleid in onderaardsche mergelgroeven'.⁶¹ N.S.B.-leider Mussert kwam op 13 augustus 1942 naar Maastricht.⁶² Of hij een bezoek aan de grotten bracht met Van Schaïk, en of, en zo ja in hoeverre, Van Schaïk de Duitse autoriteiten wegwijs heeft gemaakt is onbekend. Toch concludeerde Nicolas dat 'de heer Ir. van Schaïck uit eigen vrijen wil zijn medewerking heeft verleend aan de voormalige bezettende macht'.⁶³

Niet lang nadat deze beschuldigingen aan het adres van Van Schaïk waren geuit, ontving hij op 22 april 1950 de koninklijke onderscheiding Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Het is niet onmogelijk dat het een met het ander te maken had. De normale gang van zaken bij de toekenning van een koninklijke onderscheiding is dat een verzoek wordt ingediend door de werkgever, dat via de burgemeester en de commissaris van de koningin wordt doorgezonden naar het ministerie dat het meest te maken heeft met het werkterrein van de voordragen persoon.⁶⁴ Bij Van Schaïk vond dit in omgekeerde volgorde plaats. In

58 RHCL, collectie Limburg Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, 17.10, inv. nr. 346: 'Advies inzake de exploitatie der grotten van de St. Pietersberg uitgebracht aan het ministerie van OKW' 2-7-1948, 6.

59 RHCL, archief Staatstoezicht op de Mijnen 1818-1956, 07.102, inv. nr. 467: Brief Inspecteur-generaal der Mijnen aan de Militaire Commissaris in de Provincie Limburg, 2-12-1944.

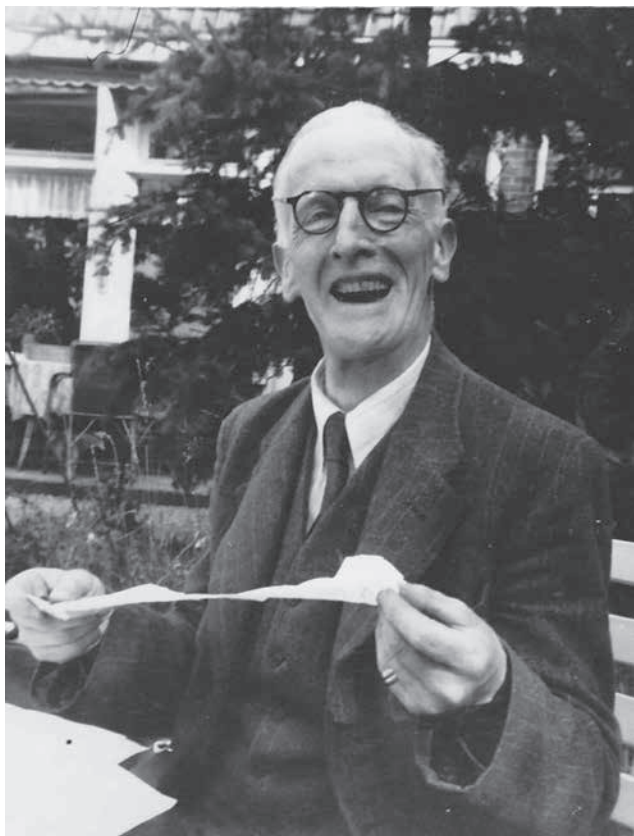
60 Van Diem, *Meer dan de Nachtwacht en de verhalen van Wim van Schaïk alleen*, 55-57.

61 RHCL, archief Staatstoezicht op de Mijnen 1818-1956, 07.102, inv. nr. 467: Brief Inspecteur-Generaal der Mijnen aan de Militaire Commissaris in de Provincie Limburg, 9-1-1945.

62 P.M.M.A. Bronzwaer, *Maastricht bevrijd! En toen...? : een schets van gebeurtenissen in en om Maastricht tussen juni 1944 en september 1945 (deel II)* (Assen 1989) 228.

63 RHCL, archief Staatstoezicht op de Mijnen 1818-1956, 07.102, inv. nr. 467: Brief Inspecteur-Generaal der Mijnen aan de Militaire Commissaris in de Provincie Limburg, 9-1-1945.

64 Kanselarij der Nederlandse Orden, 'Procedure/voorwaarden, het aanvragen van een Koninklijke onderscheiding': <http://lintjes.nl/voordragen/procedure-voorwaarden>, 6-5-2012.

Van Schaik, 1948. Foto afkomstig uit fotoalbum Wim van Schaik.

Collectie Ed de Grood.

zijn geval verzocht het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen aan de commissaris van de koningin om advies uit te brengen over een koninklijke onderscheiding.⁶⁵ Het verzoek was dus direct aan de minister gedaan. Door wie is niet geheel duidelijk. Het meest waarschijnlijk lijkt Limburgs Landschap, omdat Van Schaik in de correspondentie 'Inspecteur van de Stichting het Limburgs Landschap' werd genoemd.

Het is mogelijk dat Michiels van Kessenich het verzoek rechtstreeks aan het ministerie heeft gericht vanuit zijn functie als burgemeester van Maastricht. Hij zat toen al twintig jaar met Van Schaik in Limburgs Landschap en had daarnaast nog op andere manieren met Van Schaik samengewerkt (zoals in de Commissie St. Pietersberg). Wellicht dat hij het initiatief heeft genomen na op de hoogte te zijn gesteld van de negatieve berichten over Van Schaik. In zijn advies aan de commissaris van de koningin was de burgemeester van

⁶⁵ RHCL, archief Commissaris van de Koningin, 04.11, inv. nr. 1034: Brief chef van het kabinet voor de Minister van OKW aan de Commissaris der Koningin in de provincie Limburg, 13-3-1950.

Van Schaïk's woonplaats Heer, A.L.H.M. Kessen, uiterst positief over de inzet van Van Schaïk 'voor het behoud van het karakteristieke Limburgse landschap', en over zijn bijdragen aan de 'verbreiding van de kennis omtrent dit gewest in Nederland en daarbuiten'. Opvallend is dat hij daaraan toevoegde: 'over zijn houding in de bezetting zijn nimmer klachten gerezen'.⁶⁶

In de kringen waarin Van Schaïk zich bevond, steunde men elkaar door dik en dun. Het tijdstip van het verzoek tot de koninklijke onderscheiding, net na de kritiek op Van Schaïk, was wellicht een poging om Van Schaïk's werk en zijn persoon weer op een positieve manier te presenteren. Het laat wederom zien dat zijn netwerk belangrijk voor hem was.

De Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie en het Sint-Pietersbergonderzoek

Op 8 november 1947 richtten verschillende organisaties uit België en Nederland de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie ter bescherming van de Sint-Pietersberg op. De aanzet voor de oprichting werd gegeven door Van Schaïk, samen met de *Commission des naturalistes liègeois pour la protection de la montagne Saint Pierre* uit België.⁶⁷ Zes Nederlandse en Belgische organisaties bundelden hun krachten om zich beter te kunnen inzetten voor het behoud van de Sint-Pietersberg als monument. Het waren *Le Cercle des Entomologistes Liègeois*, *la Société Botanique de Liège* en de Wetenschappelijke Vereniging in Limburg uit België, en de Stichting het Limburgs Landschap, het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap en het Natuurhistorisch Genootschap Limburg uit Nederland.

Zoals eerder beschreven, was initiatiefnemer Van Schaïk zeer betrokken bij het Natuurhistorisch Genootschap Limburg en de Stichting het Limburgs Landschap. De vertegenwoordigers van de Nederlandse organisaties in de commissie waren allen bekenden van hem.⁶⁸ Zo werd Michiels van Kessenich vice-voorzitter.⁶⁹ Opnieuw wordt duidelijk dat Van Schaïk een belangrijke positie had verworven in intellectuele kringen van Zuid-Limburg. Via de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie kon hij zich maximaal inzetten voor de bescherming van de Sint-Pietersberg.

In de beginjaren wilde de commissie zich vooral een beeld vormen van alles wat de Sint-Pietersberg te bieden had. Namens de commissie publiceerde Van Schaïk verschillende artikelen over de flora, voornamelijk in kranten, om meer bekendheid te geven aan het bijzondere karakter daarvan. Het achterliggende doel was de publieke opinie te mobiliseren tegen verdere afgraving van

66 *Ibidem*: Brief van de burgemeester van heer Kessen aan de Commissaris van de Koningin in de provincie Limburg, 21-3-1950.

67 Rokx, *Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie ter bescherming van de Sint Pietersberg*, 7.

68 Wietske van der Want, *Evenwichtsstrijd op de Belgisch-Nederlandse grens: De Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie ter bescherming van de Sint-Pietersberg (1947-1994)* (bachelorscriptie Universiteit Maastricht 2010) 25.

69 RHCL, archief Secretarie Maastricht, 20.007C, doos 1979: Brief BNC aan Raad Gemeente Maastricht, 11-2-1948.

de Sint-Pietersberg.⁷⁰ Van Schaik kon daarmee de bekendmaking van de Sint-Pietersberg combineren met het doel de berg te beschermen en te behouden. Een van de eerste daden van de commissie was een protest tegen het feit dat de ENCI in 1948 een uitbreidingsvergunning kreeg. In de latere jaren gingen de activiteiten van de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie vrijwel parallel lopen aan de vergunningaanvragen van de ENCI.⁷¹

Na de oorlog steeg in Nederland de behoefte aan cement voor de wederopbouw van het land en om te voorzien in de behoefte aan nieuwe woningen. Het ministerie van Economische Zaken liet de Gedeputeerde Staten van Limburg weten dat het uitbreiding van het afgraafgebied van de ENCI noodzakelijk achtte voor de cementproductie. In 1948 verleende Gedeputeerde Staten de ENCI vergunning om de Sint-Pietersberg sneller af te graven. Er werd echter nog niet meteen vastgesteld welk deel dit betrof.⁷² Om daarover te adviseren riep Gedeputeerde Staten in 1949 een 'Commissie inzake de begrenzing van het afgravinggebied' in het leven, die diende aan te geven welk deel van de Sint-Pietersberg in ieder geval behouden moest blijven.

Op 14 mei 1949 stelde de commissie vast dat er eerst wetenschappelijk onderzoek moest worden gedaan, alvorens kon worden bepaald welk deel van de Sint-Pietersberg als natuurmonument behouden moest blijven. Bovendien zou er een inventarisatie moeten worden gemaakt van de onderaardse gangen.⁷³ De ENCI was bereid om de kosten van dit onderzoek te dragen. De commissie gaf daarop Van Schaik de leiding over het wetenschappelijke onderzoek en richtte op 11 juni 1949 een begeleidingscommissie op: de 'Commissie inzake Wetenschappelijk Onderzoek van de Sint Pietersberg'. Voor geologisch, technisch en biologisch onderzoek werden verschillende specialisten ingeschakeld.⁷⁴ Het onderzoek naar de flora en fauna in en op de berg werd uitgevoerd door dr. L.D. Brongersma van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden (in 1958 zou Brongersma daarvan directeur worden).⁷⁵ Over dit deel van het onderzoek werden verschillende artikelen gepubliceerd in het *Natuurhistorisch Maandblad*. Het eindverslag verscheen in 1958 onder de titel *De St. Pietersbergh bij Maastricht*. Van Schaik bracht zelf de ontbrekende plattegronden van het zuidelijk gangenstelsel en het gedeelte Slavante in kaart, daarbij onder andere geassisteerd door zijn zoon Wim. Voor oudheidkundig onderzoek naar de opschriften in de gangen en de bewerkingswijze van de steen nam hij J.A.Th. Dielis aan als assistent. Jan Dielis (geb. Asten 1908),

70 Van der Want, *Evenwichtsstrijd op de Belgisch-Nederlandse grens*, 26.

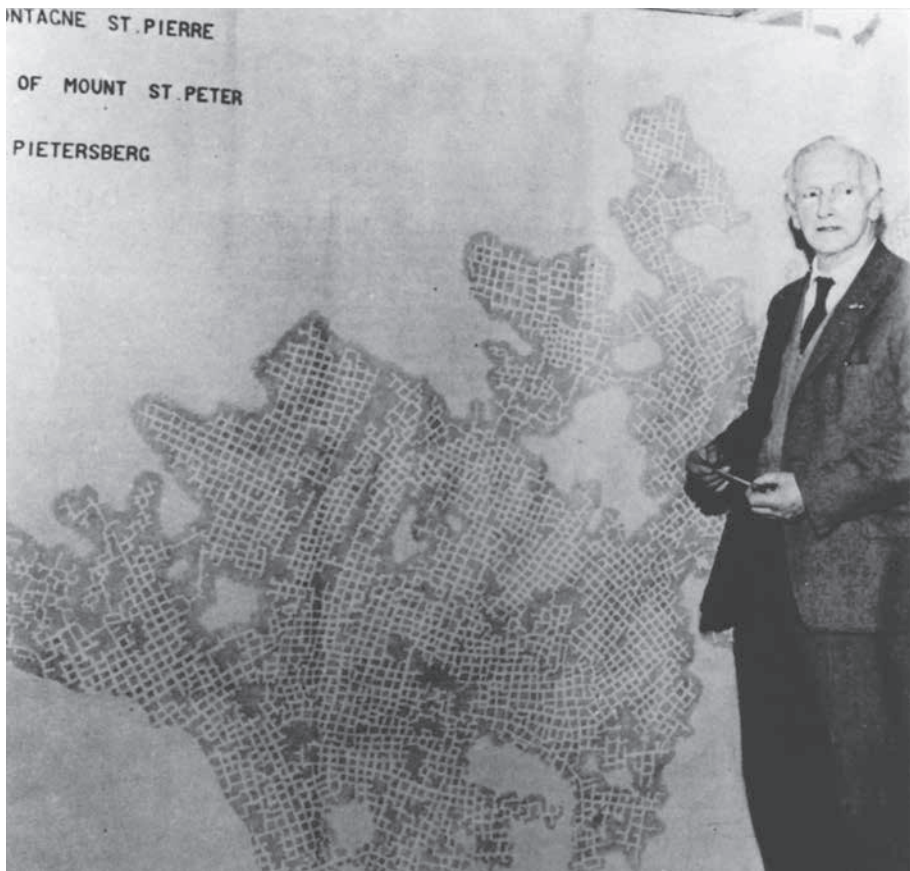
71 Rokx, *Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie ter bescherming van de Sint Pietersberg*, 15.

72 E. de Grood, 'De onderaardse gangen in de Sint Pietersberg: vijf en veertig turbulente jaren', in: Ir. D.C. van Schaik, *De Sint Pietersberg: met aanvullend gedeelte van 1938-1983* (Thorn 1983) 405-436, 416.

73 *Ibidem*; RHCL, archief Provinciale Griffie van Limburg, 04.09, inv. nr. 12274: Rapport aan Gedeputeerde Staten van Limburg, 14-5-1949, 4.

74 De Grood, 'De onderaardse gangen in de Sint Pietersberg', 416-417.

75 RHCL, collectie Ir. D.C. van Schaik, 21.170A, inv. nr. 20: 'Rapport juli 1950' en rapport van Brongersma; W. Vervoort, 'Levensbericht L.D. Brongersma' (1994) 27: <http://www.dwc.knaw.nl/DL/levensberichten/PE00004395.pdf>, 2-6-2012.

Van Schaik met zijn kaart in Brussel, 1959. Collectie Jan Spee.

voormalig hoofd van de afdeling bevolking van de gemeente Maastricht, was een amateurhistoricus, die ook in Brabant sporen heeft nagelaten.⁷⁶

Voor het in de zomer van 1949 gestarte onderzoek trok de commissie drie jaar uit. In het begin verliep het werk voorspoedig. De commissie was zeer positief over de medewerking van de ENCI. Hieruit blijkt opnieuw de goede omgang met dit bedrijf. Van Schaik begon met het opmeten van de gangen. Dit werk was overigens niet zonder gevaar, vooral in het zuidelijk gangenstelsel. De ENCI begon daar met het storten van grond (bovengronds), waardoor de druk op het gangenstelsel toenam en er regelmatig instortingen voorkwamen. Door de metingen en kartering van Van Schaik, die in de jaren 1950 werden afgerond, werd het gehele Nederlandse deel van de Sint-Pietersberg opgemeten en in kaart gebracht. Van Schaik presenteerde zijn complete plattegrond in 1959 in Brussel op een internationaal congres voor ondergrondse techniek en wegenbouw.⁷⁷

⁷⁶ Zie: RHC Eindhoven, collectie J.A.Th. Dielis te Lierop.

⁷⁷ De Grood, 'De onderaardse gangen in de Sint Pietersberg', 417.

Deze voortvarende start ten spijt, was het voor Van Schaik aan het einde van de geplande drie jaren (1949-1952) nog niet mogelijk een eindrapport te presenteren. Met name de samenwerking met Dielis verliep niet vlekkeloos. Dielis moest in de eerste plaats inventariseren, wat inhield dat hij wandschriften moest overtekenen. Daarnaast moest hij oudheidkundig onderzoek doen, maar dat liet op zich wachten. Er ontstonden wrijvingen tussen Van Schaik en Dielis, ook op financieel gebied.⁷⁸ Vanaf 1955 lijkt de situatie te escaleren. In besprekingen van de commissie met Dielis en Van Schaik klonken wederzijdse verwijten over het achterhouden van stukken en het ten onrechte opstrijken van geld.⁷⁹ Waarschijnlijk speelden hierbij ook inhoudelijke meningsverschillen een rol.⁸⁰ Dielis beweerde bovendien dat Van Schaik bescherming genoot van bepaalde kringen, waardoor Dielis alle schuld kreeg voor de late oplevering van de onderzoeksresultaten en Van Schaik buiten schot bleef.⁸¹

De commissie drong aan op de snelle totstandkoming van het rapport en probeerde in ieder geval de beschikbare stukken in handen te krijgen.⁸² In een bespreking met de commissie op 4 oktober 1956 (vier jaar nadat het eindrapport af had moeten zijn) zegde Dielis uiteindelijk toe zijn schetsboeken met alle overgetekende opschriften over te dragen.⁸³ De commissie reageerde enthousiast op de schetsboeken en een al eerder geschreven stuk over de vondsten van oude munten. Dielis' onderzoek leverde nog meer interessants op, zoals een aantal religieuze tekeningen uit de vijftiende of zestiende eeuw. Die kon men nog net op tijd fotograferen: drie weken later stortte dit deel in.⁸⁴ Naast historisch onderzoek naar de opschriften, was het de bedoeling dat men door middel van een systeem van verwijzingen de opschriften van Dielis zou kunnen lokaliseren in de plattegronden van Van Schaik. Dielis hield deze zogenoemde 'sleutels' echter achter, waardoor het lokaliseren in veel gevallen niet mogelijk was.⁸⁵

Dielis schreef uiteindelijk zelf een rapport. Aanvankelijk zou dit op basis van zijn gegevens worden samengesteld door H.H.E. Wouters, gemeentearchivaris van Maastricht en secretaris van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap.⁸⁶ Dielis zou alleen het inventarisatiewerk doen en Wouters

78 RHCL, collectie Ir. D.C. van Schaik, 21.170A, inv. nr. 36: Brief van Dielis aan Van Schaik, 1-8-1954.

79 RHCL, archief Provinciale Griffie van Limburg, 04.09, inv. nr. 12277: 'Bericht t.a.v. dhr. Peters' 22-7-1955 (geen afzender, maar waarschijnlijk afkomstig van dhr. Pans die secretaris was en meerdere van dit soort stukken schreef).

80 'Gangenstelsel St.-Pietersberg werd in kaart gebracht', *De Nieuwe Limburger* 18 november 1958; 'St. Pietersberg "mergelfabriek" der Romeinen?', *Limburgs Dagblad* 25 januari 1952; RHCL, collectie Ir. D.C. van Schaik, 21.170A, inv. nr. 38: 'Comm. Wet. Onderzoek St. Pietersberg', 4-7.

81 Interviews met Ed de Groot, 27-4-2012, te 's-Gravenvoeren, en 21-5-2012 te Maastricht; RHCL, archief Provinciale Griffie van Limburg, 04.09, inv. nr. 12277: Bericht Pans aan Peters, 5-10-1956.

82 *Ibidem*: Brief van Pans aan Dielis, 20-9-1955.

83 *Ibidem*: Brief Pans aan Dielis, 19-12-1956.

84 De Groot, 'De onderaardse gangen in de Sint Pietersberg', 421-423.

85 *Ibidem*, 419; RHCL, archief Provinciale Griffie van Limburg, 04.09, inv. nr. 12281: Opmerkingen bij rapport Dielis, 13-11-1957, 2.

86 *Ibidem*, 1-5.

Verwaltung und Justiz, Friedrich Wimmer, werd hij op 10 december 1943 ontslagen als hoofd van de afdeling bevolking van de gemeente Maastricht.⁹¹

Aan het eind van de jaren 1960 werd er door Gedeputeerde Staten opdracht gegeven om de inventarisatie en evaluatie te voltooien,⁹² vanuit het idee dat 'het rapport van Schaïk' daarmee alsnog kon worden afgemaakt. Het kan zijn dat deze opdracht werd gegeven naar aanleiding van een nieuwe vergunning aan de ENCI in 1966.⁹³ J.W.R. Brueren, die de opdracht kreeg, concludeerde echter dat hij deze niet kon voltooien:

omdat aan elk deel van dit 'rapport' essentiële delen ontbreken om de eenvoudige reden dat het veldwerk nooit gevolgd is door het - op ook maar een enigermate wetenschappelijke wijze - uitwerken der gegevens. [...] Men heeft jaren lang als een kat om de hete rijstebrij der wandschriften heen gedraaid en alles wat eruit gekomen is, zijn enkele populaire opstellen.⁹⁴

Over Van Schaïk zelf was Brueren ook niet te spreken, 'uit de verslagen van de 9 vergaderingen der "Commissie" volgt duidelijk dat er van ir. V.S. nooit iets uit de bus is gekomen'.⁹⁵ Alleen het onderzoek naar de flora en fauna door Brongersma kon Bruerens goedkeuring wegdragen. Als we de evaluatie van Brueren mogen geloven, is het merkwaardig dat de commissie de onderzoekers zo lang heeft laten begaan. Toch liet de ENCI in april 1969 aan Gedeputeerde Staten weten dat zij Van Schaïk nog een bedrag van 4.000 gulden wilde geven voor het vele werk dat hij in het onderzoek voor de commissie had verricht en om zijn 'verdiensten nog eens nadrukkelijk te erkennen'.⁹⁶ Uit dezelfde brief blijkt dat de ENCI op de hoogte was van het feit dat er geen resultaten van het onderzoek gepubliceerd konden worden, hoewel het bedrijf er ondertussen al een halve ton aan had besteed. Het lijkt erop dat zowel de ENCI als de commissie Van Schaïk bleven steunen. Mogelijk speelde hierbij Van Schaïks netwerk weer een rol. Drie leden van de begeleidingscommissie (Egelie, Kruytzer en Thiadens) zaten samen met Van Schaïk in het bestuur van de Stichting het Limburgs Landschap.⁹⁷ Bovendien was Kruytzer directeur van het Natuurhistorisch Museum te Maastricht en voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap, de organisatie waarvan Van Schaïk een betrokken en zeer gewaardeerd lid was.⁹⁸ In 1968 schreef Kruytzer een stuk voor het *Natuurhistorisch Maandblad* ter ere van Van Schaïks tachtigste verjaardag.⁹⁹

91 RHCL, Archief Centrale Personeelsdienst gemeente Maastricht, dossier J.A.Th. Dielis. Na de oorlog was Dielis 16 maanden geïnterneerd in kamp Vught vanwege zijn NSB-lidmaatschap, waarna hij op 7 november 1946 door de Procureur Fiscaal te 's-Hertogenbosch buiten vervolging is gesteld.

92 RHCL, archief Provinciale Griffie van Limburg, 04.09, inv. nr. 12293; Brief Gedep. St. aan ENCI, 23-6-1969.

93 *Ibidem*: Brief van Brueren aan Raedts, 21-2-1969.

94 *Ibidem*.

95 *Ibidem*.

96 *Ibidem*: Brief ENCI aan Gedep. St., 29-4-1969.

97 RHCL, collectie Ir. D.C. van Schaïk, 21.170A, inv. nr. 161: 'Bestuur van de Stichting Het Limburgs Landschap'.

98 Pierre Ubachs en Ingrid Evers, *Historische encyclopedie Maastricht* (Zutphen 2005) 296.

99 Kruytzer, 'Uit eigen kring. Ir. D.C. van Schaïk 80 jaar', 150.

Besluit

Van Schaik had al vroeg oog voor de veelzijdigheid van de Sint-Pietersberg. Via verschillende organisaties, stichtingen en commissies zette hij zich in om de berg bekendheid te geven, niet alleen als recreatieve trekpleister, maar ook om de schoonheid, de unieke flora en fauna, en de cultuurhistorische waarde ervan te beschermen en behouden. De verscheidenheid aan activiteiten van Van Schaik toont zijn algehele fascinatie en betrokkenheid.

Het lukte Van Schaik toegang te krijgen tot personen uit de Limburgse elite die functies bekleedden in organisaties en commissies die zich met de Sint-Pietersberg bezighielden. In die kringen bouwde hij een stevig netwerk op en kreeg hij veel waardering. Van Schaik werd in de loop der jaren voor steeds meer organisaties en commissies in verband met de Sint-Pietersberg gevraagd. Dit wijst op een groeiende erkenning als kenner van de berg. Bovendien kreeg hij steeds belangrijkere functies en meer verantwoordelijkheden in deze commissies. Zijn netwerk bleef hem steunen, ook als er kritiek op hem kwam. Dit netwerk speelde een belangrijke rol, maar uiteindelijk was het Van Schaik zelf die zich met grote toewijding heeft ingezet voor de bekendmaking, bescherming en het behoud van de Sint-Pietersberg.